

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 314.748

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

TRENDS IN DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL MIGRATION PROCESSES OF LABOR PROPERTIES IN UKRAINE

Винничук Р.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту персоналу та адміністрування,
Національний університет «Львівська політехніка»

Рубаха Н.В.

студентка,
Національний університет «Львівська політехніка»

Vynnychuk Roksolana

PhD in Economic Science Associate professor,
Department of Human Resource Management and Administration,
National Lviv Polytechnic University

Rubakha Nina

Student,
National Lviv Polytechnic University

У статті проводиться аналіз міграційної ситуації в Україні за останні 10 років. Особлива увага авторами надається питанням трудової міграції, зокрема складності отримання коректних показників та розбіжності у обчисленнях у різних інституціях – як України, так і світу. Проаналізована загальна картина міграційного руху за період з 2005 по 2017 рік за даними Державної служби статистики України та Організації Об'єднаних Націй; визначено місце України у світовому рейтингу кількості працездатного населення, яке перебуває за кордоном; проаналізовано вікову структуру українських трудових мігрантів та визначено основні загрози та можливості, які стосуються міграції молоді; досліджено гендерне співвідношення трудових мігрантів та причини такої ситуації; охарактеризовано основні географічні напрями трудових мігрантів та основні сфери їхньої зайнятості за період з 2008 по 2017 рік.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, міграційний рух, трудовий мігрант, працевлаштування.

В статье проводится анализ миграционной ситуации в Украине за последние 10 лет. Особое внимание авторами уделяется вопросам трудовой миграции, в частности сложности получения корректных показателей и различию в вычислениях в различных институтах – как Украины, так и мира. Проанализирована общая картина миграционного движения за период с 2005 по 2017 год по данным Государственной службы статистики Украины и Организации Объединенных Наций; определено место Украины в мировом рейтинге численности трудоспособного населения, находящегося за рубежом; проанализирована возрастная структура украинских трудовых мигрантов и определены основные угрозы и возможности, которые касаются миграции молодежи; исследовано гендерное соотношение трудовых мигрантов и причины такой ситуации; охарактеризованы основные географические направления трудовых мигрантов и основные сферы их занятости за период с 2008 по 2017 год.

Ключевые слова: миграция, трудовая миграция, миграционное движение, трудовой мигрант, трудоустройство.

Modern globalization processes have an impact on the international labor market, creating a free space for moving labor all around the world. The steadily growing trend of labor migration contributes to the need for its study in social, economic and political transformation. For two decades, international labor migration is the largest migration flow in Ukraine. To implement the programs of the government in adapting this process to the conditions of the country's economic development, it is necessary to coordinate efforts to analyze and study this issue as an important element in the structure of the causal links between the state policy and migration intentions. The article analyzes the migration situation in Ukraine over the last 10 years. Special attention is paid to the issues of labor migration, in particular, the difficulty of obtaining correct indicators of labor migration and differences in the calculations in different institutions – both in Ukraine and in the world. The general status of the migration movement for the period from 2005 to 2017 is shown according to the data of the State Statistics Service of Ukraine, the migration balance and the ratio of the number of border crossings to Ukraine and Ukraine are determined. On the other hand, the article reviews the United Nations "Statistics Division" reports on Ukrainian workers abroad in 2005, 2010, 2015, and 2017. Also, based on UN data, the authors identified the place of Ukraine in the world ranking of the number of able-bodied populations who is abroad. The age structure of Ukrainian labor migrants has been analyzed and the main threats and opportunities related to youth migration have been identified; the gender balance of labor migrants and the causes of such a situation were investigated. The authors of the article pay special attention to the study of the main geographical trends of labor migrants over the past 10 years, especially their redistribution in connection with the political and economic situation in Ukraine. Equally relevant for the analysis is the study of major areas of workers employment for the period from 2008 to 2017.

Key words: migration, labor migration, migration movement, labor migrant, employment.

Постановка проблеми. Уніфікованої системи даних кількості українських трудових мігрантів немає. Це стає причиною маніпуляцій цифрами політиками і абсолютно різних значень від відповідальних структур. За даними 2018 року Міністерство соціальної політики оцінює кількість трудових мігрантів у 3,2 млн українців, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи та Центр економічної стратегії наводять подібні дані – 4 млн осіб працевлаштовані за кордоном загалом, з них одночасно 2,7 млн мігрантів. Інформація про прикордонний рух громадян України не розкриває мети перетинання державного кордону, у тому числі для працевлаштування за кордоном. Загалом державні органи та інші структури, що рахують мігрантів в Україні, не надають достовірних даних через використання неповноцінних методик обчислення. Тому дослідження, пов'язані з міграційними рухами, потребують формалізації підходів, а самі показники лише в комплексі можуть відобразити загальну ситуацію на міжнародному ринку трудових мігрантів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Праці науковців свідчать про зростаючий інтерес до процесів трудової міграції. Зокрема, А. Ковальчук та К. Кравчук досліджують загальні теоретичні підходи до визначення понять міграції, О. Корнієнко аналізує роль міграції у демографічній ситуації України, І. Кукурудза та О. Кульчицька визначають тенденції зовнішньої міграції в Україні, М. Курилич та М. Козловець вивчають міграцію в контексті глобалізаційних викликів. Проте, на нашу думку, питання статистичного аналізу різноманітних показників міграції все ж залишається відкритим та актуальним.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як уже було зазначено вище, основною проблемою в контексті дослідження стану та рівня трудової міграції в Україні

є відсутність уніфікованої системи розрахунку основних міграційних показників. На нашу думку, для того, щоб таку систему удосконалити на міжнародному рівні, необхідно вивчити наявні методики досліджень, порівняти їх між собою та розглянути питання міграційних процесів з різних сторін та в різних контекстах і напрямках.

Постановка завдання. Основними цілями статті є проаналізувати напрями та сфери працевлаштування українських мігрантів; охарактеризувати вікову та гендерну структуру виїжджаючих за кордон на працю; визначити ситуацію з міграцією в Україні на фоні інших країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. За версією Державної служби статистики України, з 2005 року в Україні спостерігається позитивне сальдо міграції – кількість тих, хто приїжджає жити в Україну, є більшою за кількість тих, хто поїхав. Держстат формує дані стосовно міграції населення на основі обробки талонів прибуття та вибуття, тобто скасування реєстрації і реєстрації місця проживання. Це абсолютно не зображає повноцінну картину міграційних рухів, адже вибуття з реєстрації здебільшого оформлюють лише ті, хто планує здобути громадянство іншої країни.

Рис. 1 зображає тенденцію міграційних процесів українського населення за кордон згідно зі статистичними даними Державної служби статистики України.

Згідно з цими даними сальдо міграції (різниця чисельності між особами, що виїхали та в'їхали) має виключно позитивний характер, що зображено на рис. 2.

У 1998 році статистичним відділом ООН (англ. «UN Statistics Division») були розроблені «Рекомендації щодо статистичних даних про міжнародну міграцію», які постійно вдосконалюються та оновлюються. Департамент економічних і соціальних питань Секретаріату Організації

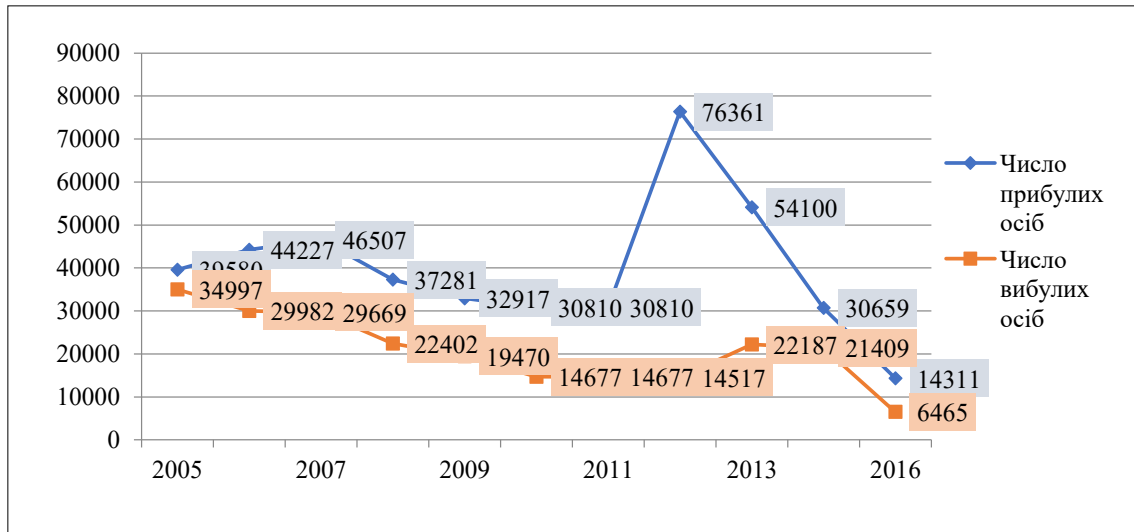

Рис. 1. Показники чисельності міжнародних мігрантів за даними Державної служби статистики протягом 2005–2017 рр.

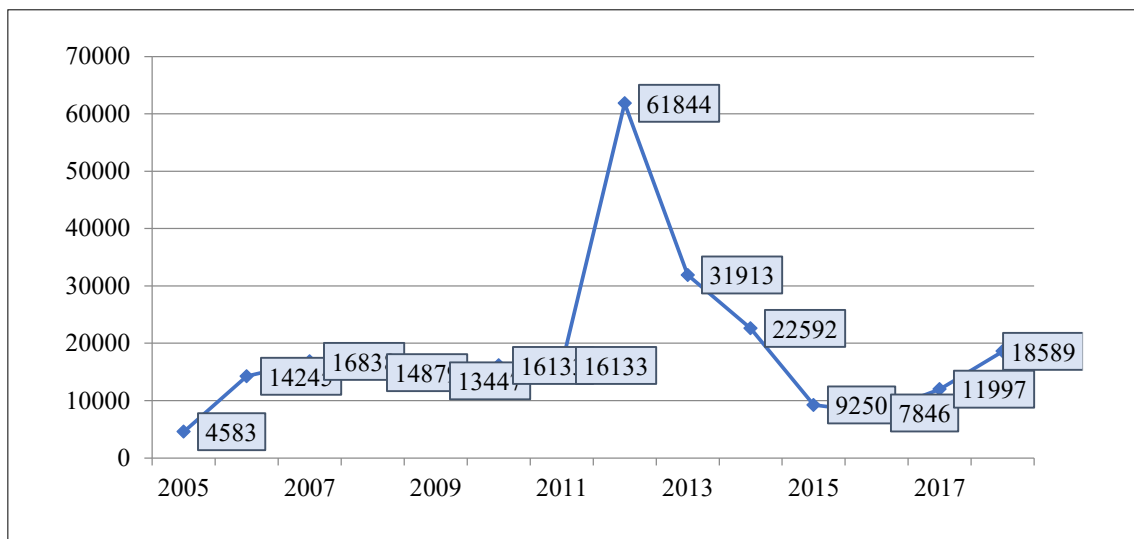

Рис. 2. Сальдо міграції за період 2005–2017 рр.

Об'єднаних Націй у 2005, 2010, 2015 та 2017 році сформував звіти, де описані міграційні процеси країн світу. Дані ООН свідчать, що кількість українців за кордоном постійно збільшується (рис. 3).

Для аналізу показників кількості українських трудових мігрантів пропонуємо врахувати статистичні дані ООН, заважаючи на працездатний вік, проте відкидаючи частку молоді до 20 років, враховуючи те, що більшість з них емігрували з освітньою метою. Тобто межі віку потенційно трудових мігрантів – 24–69 років.

Рис. 4 ілюструє кількість потенційних українських трудових мігрантів згідно з даними ООН, число яких збільшується з кожним звітним періодом.

Табл. 1 зображає рейтинг країн з найбільшою кількістю емігрантів згідно з даними ООН за 2017 рік. Україна опинилась на восьмій сходинці ТОП-10 із кількістю населення 5,9 млн осіб.

Проте якщо аналізувати частку емігрантів від кількості населення країни загалом поданих країн, то в Україні відсоток українців досить майже найбільший – 13,16%. Переважає лише Сирійська арабська республіка через велику кількість біженців внаслідок громадянського конфлікту, який спровокував велику хвилю міграції.

У структурі вікових мігрантів все більшу частку починає формувати молодь. Молоді люди становлять основну частину щорічних міграційних рухів. Хоча міжнародна міграція є можливістю

для молоді забезпечити краще життя для себе і своїх сімей, поліпшити свої професійні навички та перспективи, або задовольнити бажання особистого розвитку через пригоди і виклики, що приходять із життям за кордоном, міграція молодих людей відбувається у контексті високого рівня безробіття серед молоді та відсутності створення гідної праці на дому [2].

Для бізнесу це є одним із найбільших викликів і загроз, оскільки залучення до роботи молоді дає можливість:

- знизити собівартість продукції та послуг, оскільки рівень заробітної плати молодих фахівців нижчий, а на фонд оплати праці для багатьох видів бізнесу припадає значна частка в собівартості;
- вивільнити більш досвідчених фахівців для нових проектів, продуктів, стратегічного планування;
- сформувати кадровий резерв;
- впровадити нові підходи та форми управління проектами, продуктами, сервісами, оскільки молоді працівники здебільшого є прихильниками нових технологій та автоматизації, які допомагають їм знизити рівень ручної праці.

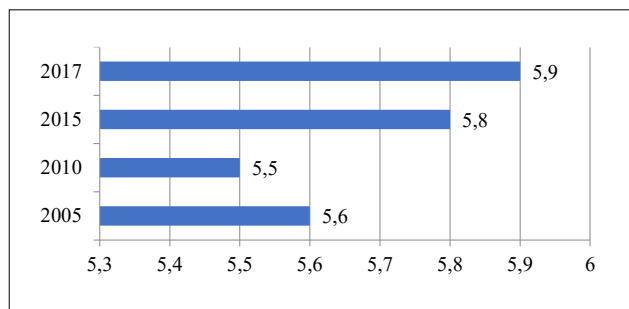

Рис. 3. Кількість українських мігрантів згідно даних ООН за період 2005–2017 рр.

Коли молодь мігрує в умовах свободи, гідності, справедливості та безпеки, вони можуть сприяти економічному та соціальному розвитку як країн походження, так і країни призначення. Таким чином, МОП співпрацює з усіма відповідними зацікавленими сторонами – у тому числі самими молоддю – у широкому партнерстві з метою сприяння соціальному діалогу, обміну належною практикою та підготовці кадрів для забезпечення кращої співпраці у сфері зайнятості та трудової міграції, що сприяє достойній роботі молодих.

Табл. 2 характеризує вікову структуру мігрантів за даними ООН у досліджувані роки впродовж 20–69 років життя.

Рис. 5 ілюструє кількість українських мігрантів у віковому відношенні за даними ООН зі звіту 2017 року.

Фемінізацію міграційних потоків України дослідники міграційних процесів за методологією ООН відзначили ще в 1995-х роках. Хоча традиційно прийнято вважати, що у гендерному розподілі переважають чоловіки, а жінки беруть участь в міграційних процесах як частина подружжя, подорожуючи зі своїми чоловіками або приєднуючись до них за кордоном.

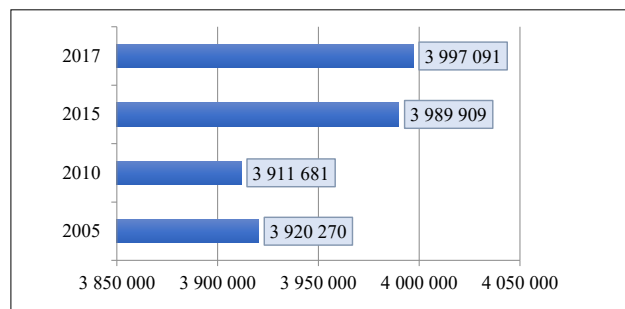

Рис. 4. Кількість потенційних українських трудових мігрантів згідно з даними ООН за період 2005–2017 рр.

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за кількістю населення за кордоном у 2017 р.

Місце в рейтингу	Країна	Кількість населення країни за кордоном, млн осіб	% від загальної кількості населення в країні
1	Індія	16,6	1,24
2	Мексика	13	10,06
3	Російська Федерація	10,6	7,34
4	Китай	10	0,72
5	Бангладеш	7,5	4,55
6	Сирійська арабська республіка	6,9	37,77
7	Пакистан	6	3,05
8	Україна	5,9	13,16
9	Філіппіни	5,7	5,43
10	Сполучене Королівство Великої Британії та північної Ірландії	4,9	7,90

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1]

Згідно з наведеними нижче даними жінки займають понад 50% у частці «незалежних» трудових мігрантів.

Варто зазначити, що жіноча міграція має свої особливості, які є не лише джерелом можливостей, а й певним ризиком. Жінки все частіше мігрують незалежно від сімей і стають годувальниками своєї сім'ї. Це формує негативні психосоціальні наслідки – самотність дітей, зміну ролі чоловіка, занепад сімейних цінностей.

Розвиток фемінізації міграційних процесів зумовлений насамперед світовим попитом на робочу силу в сфері послуг, насамперед у домашньому обслуговуванні. Індустрія дозвілля та розваг, готельно-ресторанний бізнес також потребує великої кількості працівниць [3].

У цьому контексті постає питання прав для жінок, які часто стають легкою здобиччю для контрабандистів і торговців людьми. Спостерігаються численні випадки, коли працевлаштування жінок у сфері розваг призводить до секс-торгівлі. Неформальний і нерегульований

характер домашньої роботи приносить користь роботодавцям, забезпечуючи низький рівень заробітної плати і не дозволяючи працівникам отримувати доступ до низки соціальних послуг та захисту.

Наявні конвенції ООН та МОП забезпечують широкий захист жінок-мігрантів, але вони діють фрагментарно і розкидано.

Гендер впливає на всі аспекти міграції: її причини, закономірності, процеси та впливи на кожному рівні, включаючи суб'єктивний особистий досвід мігрантів, а також на пріоритети досліджень, концептуальні рамки та пояснювальні моделі вчених-мігрантів та політиків, зокрема, коли гендер розглядається як змінна, а не як центральна теоретична концепція [4].

На рис. 6 зображена кількість українських трудових мігрантів у гендерному розподілі. Зображення чітко ілюструє перевагу жінок та зростання кількості мігрантів обох статей.

У табл. 3 відображається кількість чоловіків і жінок та їх частка у загальній гендерній структурі.

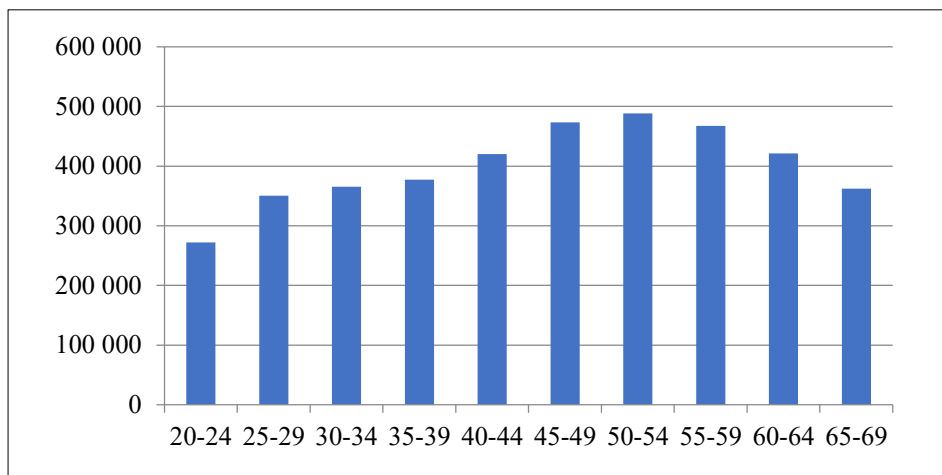

Рис. 5. Віковий розподіл українських трудових мігрантів у 2017 р.

Таблиця 2

Вікова структура мігрантів

Рік	2005 р., млн осіб	%	2010 р., млн осіб	%	2015 р., млн осіб	%	2017 р., млн осіб	%
20–24	276798	7,06	115 603	6,75	245442	6,15	272013	7,45
25–29	297439	7,59	134 266	7,84	291761	7,31	350294	9,40
30–34	335874	8,57	140 895	8,23	313937	7,87	365359	9,57
35–39	425592	10,86	159 053	9,29	362614	9,09	377320	9,64
40–44	516623	13,18	190 940	11,15	442922	11,10	420066	10,52
45–49	501970	12,80	216 985	12,67	509770	12,78	473058	11,66
50–54	481565	12,28	219 633	12,83	520513	13,05	488210	11,91
55–59	426944	10,89	206 231	12,04	491892	12,33	467280	11,31
60–64	349922	8,93	181 176	10,58	438162	10,98	421373	10,10
65–69	307543	7,84	147 462	8,61	372896	9,35	362118	8,43
Всього	3920270	100	1 712 244	100	3989909	100	3997091	100

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

Рис. 7 зображає частку жінок та чоловіків у гендерному розподілі українських трудових мігрантів у 2017 році.

Таблиці 4 і 5 відображають гендерно-вікову структуру українських трудових мігрантів, показники яких майже паралельно відображаються у частці як жінок, так і чоловіків.

Основний напрям українських трудових мігрантів – сусідні держави – Польща та Росія, а також країни Південної Європи. На основі структурних даних, проаналізованих провідним фахівцем Інституту демографії О.А. Малиновською у 2008, 2012 та 2017 рр., чітко простежується зміна географічного спрямування українського мігранта з Росії в бік Польщі, яка в умовах сьогодення є основною локацією працевлаштування за кордоном [5].

Це передусім спричинено військовим конфліктом між Росією та Україною і падінням російського рубля, що у свою чергу зменшує потенційні заробітки. Проте кількість працевлаштованих чоловіків, окрім Польщі, для якої характерний найбільший двосторонній гендерний потік, становить найбільшу частку в Росії. Для жінок сформувався інший географічний напрям – Італія. Моделі поведінки мігранта відображають тенденції тривалості перебування.

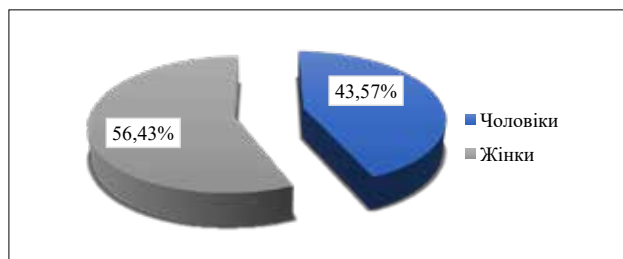

Рис. 7. Структура гендерного розподілу українських мігрантів у 2017 р.

Для українського мігранта найбільш характерна «маятникова міграція», що проявляється в тимчасовій періодично повторювальній циркуляції до країн-сусідів – Польщі, Угорщини, Білорусі, Росії. Тривалість перебування в інших країнах закономірно більша.

Рис. 8 ілюструє частку країн у структурі географічного напрямку українських трудових мігрантів.

Згідно з аналітикою сфера зайнятості українських мігрантів характеризується стабільними тенденціями до працевлаштування чоловіків на будівництві та жінок у домашніх господарствах. Проте частка зайнятих у різних галузях змінюється [5].

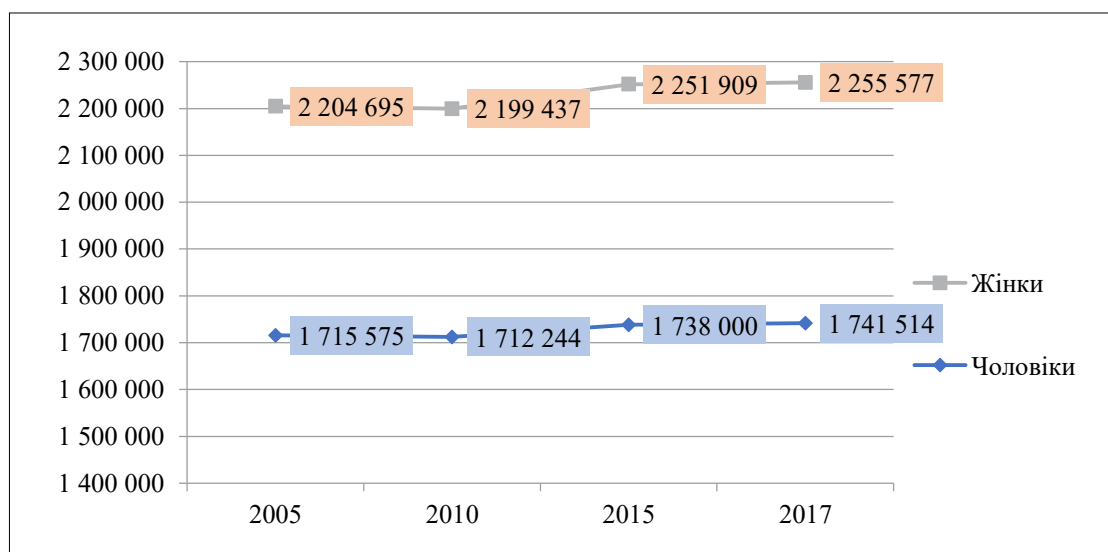

Рис. 6. Кількість мігрантів в гендерному розподілі у 2017 р.

Таблиця 3

Гендерний розподіл трудових мігрантів

Рік	Кількість чоловіків, осіб	Кількість жінок, осіб	Частка чоловіків, %	Частка жінок, %
2005	1 715 575	2 204 695	43,76	56,24
2010	1 712 244	2 199 437	43,77	56,23
2015	1 738 000	2 251 909	43,56	56,44
2017	1 741 514	2 255 577	43,57	56,43

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

Рис. 9 зображає частку українських трудових мігрантів у сферах зайнятості.

Якщо у 2008 та 2012 роках розподіл між сферами коливався у незначних межах, то у 2017 простежується чітка зміна – сектор будівництва втрачає частку українських робітників на користь промисловості, зростає також відсоток працевлаштованих мігрантів у сільському господарстві. Така динаміка змін зумовлена насамперед збільшенням попиту на іноземну робочу силу саме в цих галузях, що закономірно спровокує потік мігрантів зі сфер з більшою важкою роботою (будівництва).

Висновки та перспективи подальших досліджень. З проаналізованих даних можна зробити такі ключові висновки: за рейтингом кількості мігрантів ООН Україна посідає 8 місце з кількістю 5,9 млн осіб. Найбільшу кількість у структурі становлять трудові мігранти, що

забезпечує країну статусом провідного донора робочої сили на міжнародній арені. Фемінізація потоків трудової міграції зумовлена попитом на робочу силу у сфері послуг. Відбувається ріст частки молоді у віковій структурі українських мігрантів; зміна географічного напрямку з Росії у бік Європи, особливо в напрямку Польщі, де нині зосереджена найбільша частина трудових мігрантів, особливо у короткостроковому періоді перебування; незмінною залишається тенденція працевлаштування чоловіків у будівництві, а жінок у домашньому господарстві, проте кількість українських мігрантів у будівельному секторі зменшується на користь промисловості. Для того, щоб зробити більш повний висновок про міграційну ситуацію в Україні, доцільно також проаналізувати інтелектуальну складову частину міграції, що і є перспективою подальших досліджень авторів.

Таблиця 4

Вікова структура чоловіків-мігрантів

Рік	2005 р., млн осіб	%	2010 р., млн осіб	%	2015 р., млн осіб	%	2017 р., млн осіб	%
20–24	132325	7,71	115 603	6,75	117440	6,76	129818	7,45
25–29	138630	8,08	134 266	7,84	136737	7,87	163729	9,40
30–34	152695	8,90	140 895	8,23	143618	8,26	166673	9,57
35–39	189594	11,05	159 053	9,29	161869	9,31	167940	9,64
40–44	226879	13,22	190 940	11,15	193685	11,14	183131	10,52
45–49	217917	12,70	216 985	12,67	219574	12,63	203124	11,66
50–54	207807	12,11	219 633	12,83	221811	12,76	207383	11,91
55–59	182900	10,66	206 231	12,04	208030	11,97	196984	11,31
60–64	146684	8,55	181 176	10,58	183486	10,56	175877	10,10
65–69	120144	7,00	147 462	8,61	151750	8,73	146855	8,43
Всього	1715575	100	1712244	100	1738000	100	1741514	100

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

Таблиця 5

Вікова структура жінок-мігрантів

Рік	2005 р., млн осіб	%	2010 р., млн осіб	%	2015 р., млн осіб	%	2017 р., млн осіб	%
20–24	144473	6,55	125 027	5,68	128 002	5,68	142 195	6,30
25–29	158809	7,20	151 775	6,90	155 024	6,88	186 565	8,27
30–34	183179	8,31	166 887	7,59	170 319	7,56	198 686	8,81
35–39	235998	10,70	196 451	8,93	200 745	8,91	209 380	9,28
40–44	289744	13,14	243 298	11,06	249 237	11,07	236 935	10,50
45–49	284053	12,88	282 790	12,86	290 196	12,89	269 934	11,97
50–54	273758	12,42	290 674	13,22	298 702	13,26	280 827	12,45
55–59	244044	11,07	276 017	12,55	283 862	12,61	270 296	11,98
60–64	203238	9,22	248 395	11,29	254 676	11,31	245 496	10,88
65–69	187399	8,50	218 123	9,92	221 146	9,82	215 263	9,54
Всього	2204695	100	2 199 437	100	2 251 909	100	2 255 577	100

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

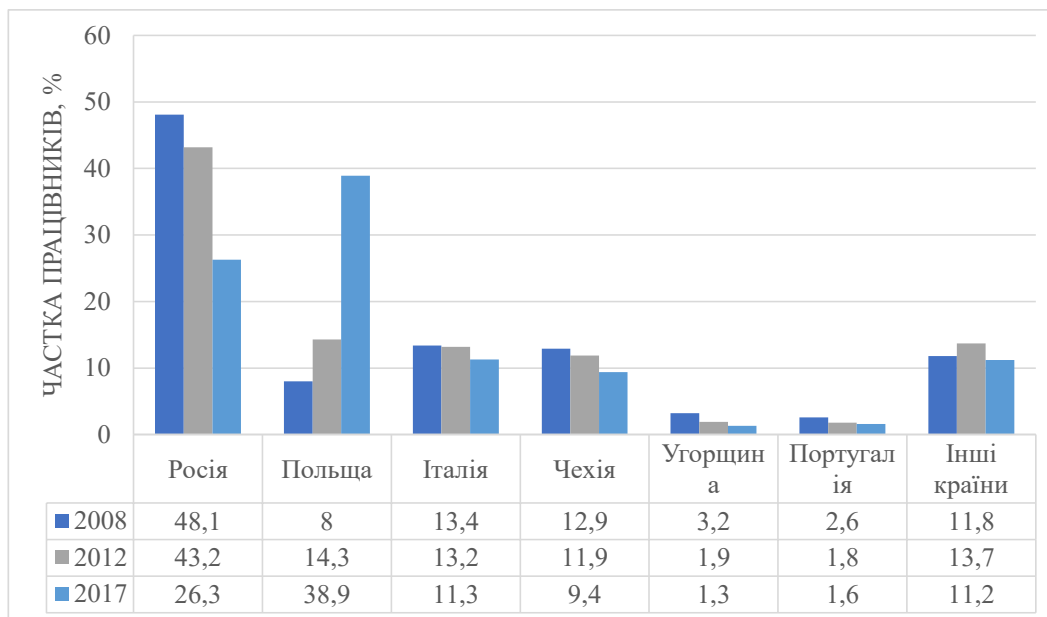

Рис. 8. Географічні напрями українських мігрантів у 2008–2017 рр.

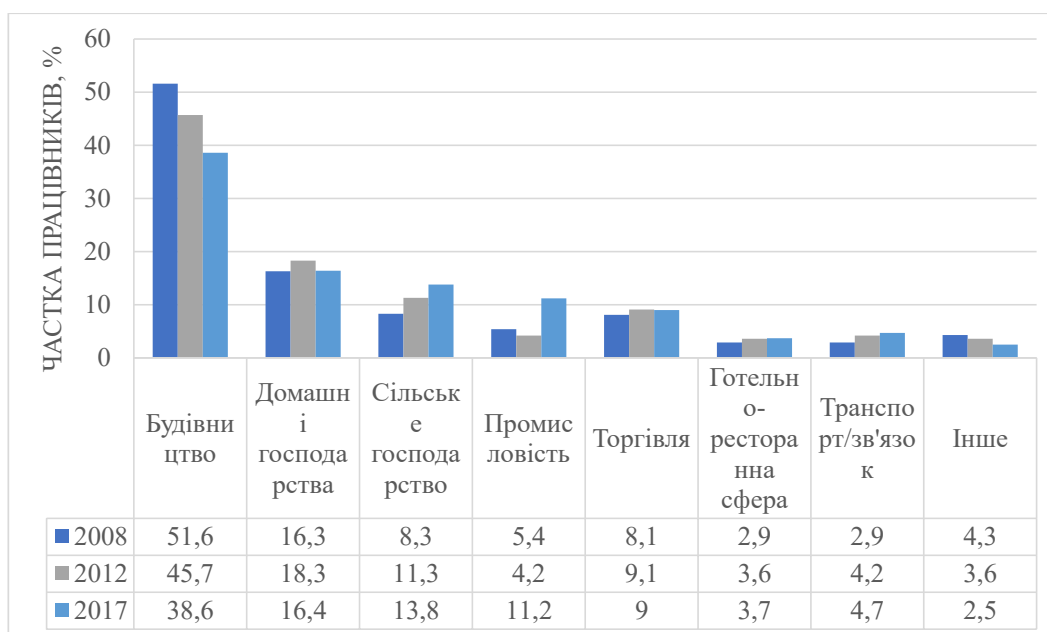

Рис. 9. Сфери зайнятості українських мігрантів у 2008–2017 рр.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. International migrant stock: The 2017 revision URL: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.asp> (дата звернення: 24.05.2019)
2. Столярчук Я., Поручник С. Сучасна сегментація та ключові тенденції розвитку світового ринку праці. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 7. С. 12–17.
3. Л. Чайка-Петегірич. Трудова міграція та її взаємозв'язок з безробіттям в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 3(36). С. 5–9.
4. Лібанова Е.М. Населення України. Трудова еміграція в Україні: Монографія. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.
5. Малиновська О. А. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/> (дата звернення: 15.05.2019)